

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اعتبارسنجی علم دادرسی

با تأیید و قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

وُأَف:

محمد نوکبی راده

بوتیا

انتشارات بوتیا

سرشناسه: کوکبی‌زاده، محمد، ۱۳۶۱ -

عنوان و نام پدیدآور: اعتبارسنجی علم دادرس با تأکید بر قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ / محمد کوکبی‌زاده.

مشخصات ظاهری: ۱۳۰ ص

مشخصات نشر: کرمان؛ بوتیا، ۱۳۹۶

وضعیت فهرست نویسی: فیا

شابک: ۶-۰۰-۹۹۶۸۲-۹۷۸-۶۰۰

موضوع: صیان - قضاوت (فقه) - ایران

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ ۱۶ ک/۱۶۱۰ KMH رده بندی دیویی: ۳۴۷/۵۵۰۱۴

شماره کتابشناس ملی: ۵۰۱۲۷۲۰

انتشارات بوتیا

کرمان: خیابان شهید مصطفی خمینی، حدفاصل کوچه ۵۹ و ۶۱.

اعتبارسنجی علم دادرس با تأکید بر قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

مؤلف: محمد کوکبی‌زاده

قیمت: ۱۵۰۰۰ ریال

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۶

چاپ و صحافی: بوتیا

شابک: ۶-۰۰-۹۹۶۸۲-۹۷۸-۶۰۰

«حق چاپ محفوظ است»

فهرست مطالب

۸	 مقدمه
	فصل اول: مفهوم شناسی
۱۱	 مبحث اول؛ تعریف علم
۱۳	 گفتار اول؛ نفسانی بودن علم
۱۵	 گفتار دوم انواع علم
۱۷	 گفتار سوم؛ تعریف شک
۱۸	 گفتار چهارم؛ تعریف ظن
۲۱	 گفتار پنجم؛ تعریف امار
۲۳	 گفتار ششم؛ قاضی (دادرس)
۲۷	 گفتار هفتم؛ مفهوم اثبات و بطلان
۳۸	 گفتار هشتم؛ دعوی
۴۰	 گفتار نهم؛ طریقت و موضوعیت
۴۲	 گفتار دهم؛ مفهوم حق الله و حق الناس
	فصل دوم: علم دادرس بر پایه فقه و اصول
۴۸	 مبحث اول؛ حجیت علم
۵۰	 گفتار اول؛ حجیت
۵۳	 گفتار دوم؛ طریقت علم
۵۵	 گفتار سوم؛ ذاتی بودن حجیت علم
۵۷	 گفتار چهارم؛ اقسام علم
۵۸	 مبحث دوم؛ علم قاضی از منظر فقهای عامه و امامیه
۵۸	 گفتار اول؛ دیدگاه فقهای حنفی
۶۱	 گفتار دوم؛ دیدگاه فقهای مالکی
۶۲	 گفتار سوم؛ دیدگاه فقهای شافعی
۶۵	 گفتار چهارم؛ دیدگاه فقهای حنبلی

۶۸	مبحث سوم؛ ادله قائلان حجیت علم دادرس
۶۸	گفتار اول؛ آیات
۷۲	گفتار دوم؛ روایات
۷۶	گفتار سوم؛ ادعای اجماع
۸۴	گفتار چهارم؛ دلیل عقلی
۸۹	مبحث چهارم؛ ادله مخالفان حجیت علم دادرس
۸۹	گفتار اول؛ آیات
۸۹	گفتار دوم؛ روایات
۹۳	گفتار سوم؛ اصل علم
۹۴	گفتار چهارم؛ دلیل عقلی
۹۵	مبحث پنجم؛ بررسی حجیت علم دادرس در حق الله و حق الناس
۹۹	مبحث ششم؛ شروط حجیت علم دادرس و راههای حصول آن
۹۹	گفتار اول؛ متعارف بودن طریق تحصیل علم
۱۰۰	گفتار دوم؛ لزوم منشأ علم در رأی صادره
۱۰۱	گفتار سوم؛ لزوم وجود منشأ علم دادرس در پرونده
	فصل سوم؛ اعتبار علم دادرس در حقوق موضوعه
۱۰۴	مبحث اول؛ حجیت علم دادرس در حقوق مدنی
۱۰۴	گفتار اول؛ قاعده منع تحصیل دلیل
۱۰۷	گفتار دوم؛ لایحه قانونی تشکیل دادگاه مدنی
۱۰۸	گفتار سوم؛ قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۳
۱۰۹	گفتار چهارم؛ قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی ۱۳۷۹
۱۱۰	مبحث دوم؛ حجیت علم دادرس در قوانین جزایی
۱۱۶	گفتار اول؛ قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری مصوب ۱۳۵۶
۱۱۷	گفتار دوم؛ قانون تعیین موارد تجدیدنظر احکام دادگاهها ۱۳۷۷
۱۱۸	گفتار سوم؛ قانون تشکیل دادگاههای کیفری ۱ و ۲ و شعب دیوان عالی کشور ۱۳۷۸
۱۲۰	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

مقدمه

اعتبارسنجی و حجیت علم دادرس (قاضی) و گستره آن در فقه و حقوق اسلامی بحثی است که دارای قدمت زیادی بوده و از دیرباز مورد مناقشه فقها و حقوقدانان بوده است. چنانکه اکثریت ایشان بر این باورند که علم دادرس از هر رهگذر متعارف که به دست آید دارای اعتبار است و تفاوتی ندارد که موضوع رسیدگی از حقوق عمومی باشد یا از حقوق خصوصی و یا موضوع رسیدگی امری مدنی باشد یا کیفری. علم دادرس از جمله ادله اثبات دعوا در نظام‌های حقوقی معاصر به خصوص در نظام قضایی اسلام بود و از نگاه ویژه‌ای برخوردار است. در مواردی که علم دادرس جزء ادله اثبات جرم تعیین شده است و یا اصولاً راههای ثبوت جرمی در قانون احصاء نشده باشد، دادرس مجاز است که به علم خود مراجعه نماید؛ اما چنانچه اگر دلایل اثبات جرمی در قانون به صورت محصور ذکر شده باشد و علم دادرس جزء ادله محصوره نباشد، در چنین جرمی، دادرس نمی‌تواند بر اساس علم خود اقدام به صدور رأی نماید.

دادرس نمی‌تواند پس از ختم دادرسی، بدون دلمه و بدون قید مبانی علم خود، متهم را صرفاً به لحاظ اینکه علم به بی‌گناهی او وارد تجربه کند؛ بنابراین دادرس زمانی می‌تواند مطابق علم خود حکم صادر کند که بتواند موجبات حصول علم خود را در پرونده قید نماید و بدین نحو رأی خود را موجه نشان دهد تا از جانب مراجع تجدید نظر قابل بررسی و کنترل باشد و موجب استبداد و خودرأیی در امر قضاوت نشود. بحث از اعتبار علم دادرس از اهمیت والایی در فقه و حقوق اسلامی برخوردار است. این اهمیت به حدی است که در مقام تعارض بین شهادت شهود و امارات قضائی، جانب اماره را باید ترجیح داد. زیرا دادرس از اماره قضائی مستقیماً اطمینان حاصل می‌کند؛ در حالیکه استماع گواهی برای وی (به جای ایجاد علم) فقط ایجاد ظن می‌کند آن هم آگاهی به طریق غیر مستقیم.

اهمیت بحث درخصوص نقش دادرس در اثبات دعوی کاملاً روشن است اهمیت آن به اندازه اجرای عدالت در جامعه می باشد. لذا بررسی این مسئله که دادرس در روند اثبات دعوی چه جایگاهی دارد از اهمیت به سزایی برخوردار است. ضرورتی که محقق را برآن داشت تا دراین حوزه به پژوهش بپردازد این بود که گستره علم دادرس در صدور حکم و اعمال مجازات مشخص شود تا برای منتقدین این بحث شبهه‌ای باقی نماند.

ازجمله اهداف علمی این پژوهش، مطالعه، تبیین و اعتبارسنجی علم دادرس بر مبنای مستندات فقهی و حقوقی است. مقصد دیگری که مدنظر محقق بوده این است که خلأها و ابهامات احتمالی در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ که پیرامون علم دادرس وجود دارد شناسایی شود و برای برطرف نمودن این ابهامات راهکارهایی ارائه گردد. لازم به ذکر است که پیش از این نیز پژوهشگران متعددی در این موضوع آثار ارزشمند و مفیدی ارائه نموده‌اند. مورد استفتاء این پژوهش نیز قرار گرفته‌اند.

امید است که به فضل پروردگار متعال، این پژوهش مورد توجه و عنایت جویندگان علم و علاقمندان به حوزه فقه و حقوق قرار گیرد.

إن شاء الله تعالی

محمد کوثری - دی‌ماه ۱۳۹۶